

Veronika Brvar

SLOVENCİ O AFRIKI

— Stereotipi in predsodki Slovencev o Afriki —

Dejstvo je, da moramo imeti pri analiziranju sebe nekoga s katerim se primerjamo. Tako imajo vsi ljudje določene predstave o sebi, drugih, in s tem tudi o narodih. Vendar moramo pri tem upoštevati, da so predstave lahko poleg pozitivnih ali negativnih, tudi točne ali zgrešene. Institucije kot so vojska, vlada, mediji, izobraževalne ustanove, posedujejo moč, da vedenje oziroma svoje načine mišljenja resničnosti podajajo kot univerzalne.

Afriko se največkrat prikazuje kot celino, kjer prevladujejo epidemije, naravne katastrofe, nevarne bolezni, revščina, družbeni konflikti, lakota poboji, vojne,...Po drugi strani pa je Afrika predstavljena kot eksotična celina, kamor odpotujejo drzni posamezniki, željni dogodivščin. Zgoraj naštetá mišljenja kažejo na poenostavljene predstave o teh narodih. Same predstave pa so »kombinatorični konstrukti, podobni vizualnim, ki sestavljajo agregaten pogled na svet, to je celoto subjektivne vednosti o tem, v kar določen posameznik verjame, da je realno, da je to skratka resnica, na katero se tako ali drugače oziroma bolj ali manj zavzeto sklicuje.« (Jezernik 1989: 960) In nadaljuje, da je ena od pomembnih lastnosti predstave odprtost, to je, »kadar obstaja možnost dodajanja novih in neodvisnih atributov, kar vodi v prilagajanje predstave novim izkušnjam«, in zaprtost, kjer gre pravzaprav za stereotipe, saj je »predstava tako ukoreninjena, da do kraja opredeljuje zadeven pogled na svet, da je tako trdno zakoličena, da ji nič ne more do živega« (Jezernik 1989: 961). Pomembno pa je tudi zavedanje, da nam stereotip daje neko stabilnost, ki je podobna trdoživosti družbene vrednote, saj ostaja še »živ« tudi, ko postane stvar sama lahko že povsem zastarela.

Vpliv na družbeni duh okolja ima kolektiven zgodovinski spomin, ki sega daleč v preteklost in je tako globoko vtisnjen v nas, da je težko spremeniti njegovo prvotno vrednost. To pa predvsem zato ker »delujejo predstave, pridobljene s primarno socializacijo, hkrati kot selekcijski filtri za nove vtise in informacije, in ne obratno, se pravi, da se novi vtisi in informacije, ki so v nasprotju z izvirno predstavo, le s težavo, če sploh, prebijajo na površje, medtem ko velja prav nasprotno za vtise in

informacije, ki so v soglasju z izvirno predstavo: sprejmemo jih z odprtimi rokami, saj ne ogrožajo našega psihičnega ravnotežja.« (Jezernik 1989: 962)

Če pogledamo nazaj v zgodovino Afrike, je bila ta skozi njo različno predstavljena: od popolnoma nevtralnih oznak, do skrajno negativnih konotacij. Poimovanje te pa se je skozi zgodovino tudi spreminjalo. Rimljani so tisti, ki so vpeljali pojem Afrike; celotno Libijo preimenujejo v Afriko, ki je zajemala Nil, obale Rdečega morja ter obale Sredozemskega morja. Takrat je Sredozemsko morje predstavljalo tisti prostor, ki je povezoval 'Evropo' in njene postojanke. Vse ostalo je (p)ostalo barbarsko; tako se je superiornost Evropejcev kazale že z oblikovanjem te kategorije. Z širjenjem rimskega cesarstva in posledično z vse večjim vplivom krščanstva pa so Evropejci svoji superiornosti dodali še verske temelje; za razumevanje Afrike so poskrbele številne interpretacije Biblije. Tako se je do sedmega stoletja oblikovalo razumevanje odnosa do celin, kjer je Afrika nastopala kot »množica nesrečnih potomcev Kama«. Sklicevanje na Kama (po interpretaciji Biblije; hlapec) je bilo mogoče zaslediti vse do zgodnjega sedemnajstega stoletja. Rokopis z zemljevidom, ki je nastal v petnajstem stoletju prikazuje Afriko kot džunglo z divjimi živalmi. Takšen pogled so ponujali katoliški in protestantski teologi, pridružili pa so se jim tudi zgodovinarji. V obdobju razsvetljenstva pa je krščanstvo začelo izgubljati vpliv, ki ga je imelo dolga stoletja. Razsvetljenstvo je poleg enakosti in svobodi postavilo tudi jasne temelje rasizmu. Proti koncu sedemnajstega stoletja postane temna polt sinonim za moralno in mentalno inferiornost.(Bezjak 2005: 22-24) » Nič čudnega torej ni, da je bila Afrika od prazgodovinskega spočetja in prvih stikov z Evropo, ki sovpadajo z nastopom moderne, se pravi odkritjem Amerike med intelektualci prisiljena živeti v večnem izoliranem sedanjiku v katerem so Afričani nastopali kot plemeniti divjaki, ljudožerci in sužnji.«(Brumen, Jeffs: 2001)V obdobju kolonializma je Afrika postala objekt številnih zanimanj. Osnovala se je nova ideologija,ki so jo Francozi poimenovali civilizacijska misija. Ta je civiliziranega Evropejca »zadolžila« kot poklicanega, da pride v Afriko in jim ponudi roko. Saj je potrebno Afričane še veliko naučiti, da bodo dosegli razvojno stopnjo Evropejca.(Bezjak 2005: 22-24) Z načini dojemanja »drugačnih« ali tujih kultur se je ukvarjal Edward W. Said, ki je koncept orientalizma opredelil kot znanstveni diskurz o 'nezahodnih' kulturah. Konstrukcijo reprezentacij nezahodnih kultur je razumel kot del procesa zahodnega utemeljevanja legitimnosti nekdanjega evropskega kolonializma. Evropski postkolonialisti so bili mnenja, da evropski

antropologi in družbeni teoretiki 18. Stoletje delovali na podlagi ideologije razsvetljenstva in sproducirali podobo »barbarske« Afrike, ki jo je treba socializirati. Takšna podoba celine je skozi čas postala sprejeta kot edina pravilna in tako je »Afriška celina postala prebivališče neciviliziranih divjakov, ki se brez pomoči zahodnih dežel ne bo povzdignila na raven civiliziranosti, racionalnosti in družbenega napredovanja«(Ivančič 2007: 6) Odnosi podrejenosti in nadrejenosti pa naj bi se danes nadaljevali predvsem zaradi padca socializma in vzpona ameriškega imperija na koncu hladne vojne. Takrat so zahodne države vnovič doživele zmago in potrdile naravnost svojih ideoloških pogledov; kapitalizma, demokracije, globalizacije in neoliberalizma, katerega glavne značilnosti so prizadevanje za svobodni trg, privatizacijo in liberalizacijo. Neoliberalizem je postal poglobljena svetovna politika. Kapitalističen imperializem pa poskuša v svetovni trg integrirati nova področja; med njimi tudi Afriko. Odnosi nadrejenosti in podrejenosti se kažejo tudi v okviru neokolonializma, katere ključni problem je trenutna ekonomska odvisnost nekdanjih kolonij od prejšnjih gospodaric. (Ivančič 2007:12-13)

Šolski učbeniki so pomemben del izobraževalnega procesa, saj se otrok z njim sreča že v zgodnjih letih svojega življenja. Razumeti moramo, »kakšen vpliv imajo lahko učbeniki na otroke, če Afriko reprezentirajo na način, ki vzpostavlja in pogloblja stereotipe, ki tvori v ozadju določene pomene, vzpostavlja vrzel med enim in drugim delom sveta, ter povečuje zahodni način življenja«(Radinja 2009:19) Zavedati se moramo, da učenci verjetno dojemajo vsebino učbenikov kot neizpodbitno resnico. Poznanih je devetnajst geografskih učbenikov, za srednjo in osnovno šolo, ki so se na šolskih klopeh pojavljali po osamosvojitvi Slovenije. Fotografije v slovenskih učbenikih poudarjajo drugačnost afriške celine in njenih prebivalcev(slike, ki prikazujejo zaostalost afriškega prebivalstva, zaostalost afriškega gospodarstva ter slike ki prikazujejo afriške probleme-oskrba s pitno vodo in demografski problemi). Ostale fotografije se nanašajo na drugačnost afriških žensk, (ki je očita v njihovi funkciji v družbi), kaos, zmeda, nered, revščina, kriminal....(Radinja 2009: 64-70) V učbenikih pa so prikazane tudi slike, ki prikazujejo pomoč zahodnega sveta; tako lahko vidimo, da je razsvetljenska ideologija, kjer je necivilizirano ljudstvo lahko reši le civiliziran zahodnjak v učbenikih še vedno živa.

Močan vpliv na naše predstave pa imajo tudi mediji. Ti so namreč tisti, ki nam postavljajo »kazala pomembnosti tem, o katerih poteka javna razprava, tem, o katerih

razmišljajo in se pogovarjajo ljudje.« (Erjavec 2000:7) V obdobju socializma je bila odnosu do afriških dežel v gibanju neuvrščeni prisotna socialistična solidarnost, ki je zagotavljala bolj celovito in manj stereotipno medijsko podobo Afrike. Ko pa se je Slovenija osamosvojila, pa so procesi demokratizacije in kapitalizma vplivali tudi na nekatere strukturne spremembe v novinarstvu. »V okviru logike dobičkonosnosti je pri opisovanju dogajanj in stanj v oddaljenih deželah največjo vlogo, kot ena izmed selekcijskih dejavnikov novic, začela igrati negativnost. (Ivančič 2007: 7)

V Sloveniji je sedanja podoba Afrike v medijih je zaradi postopnega umika slovenskih reporterjev iz Afrike, predvsem odvisna od poročanja medijev iz tujine. Tako lahko rečemo, da je zanimiva za nas takrat, ko je interesantna za ZDA in Zahodno Evropo. Dejstvo je, da se v medijih o Afriki do pred kratkim malo poročalo. (Jefferies 2000; 28). Svetovno prvenstvo o nogometu v Južni Afriki pa je vse spremenilo. Afrika je trenutno v Sloveniji v središču medijskega zanimanja, ki se verjetno vsaj do konca nogometnega prvenstva ne bo zmanjšalo.

Torej se ob vseh kritikah poročanja, ob vsem kar je že bilo in kar še bo napisanega v šolskih učbenikih, postavlja vprašanje; kdo je tisti 'pravi učitelj'?

Že nekaj desetletij je z etničnimi vprašanji terenskega dela, pomen antropološkega drugega v samem središču antropološke teorije. Morda je k temu najbolj pripomogle škandal ob izidu dnevnika Malinowskega, kjer je razvidno, da tudi on sam ni mogel povsem razumeti domačinov. Tako so se začela odpirati številna vprašanja, ki so povezana z razumevanjem (neevropskih) 'drugih'. Novonastale teoretske alternative, ki so izvirale iz kritike starih konceptov pa so zgolj širile antropološke perspektive v relativizacijo nastajanja antropološkega védenja. (Kravanja 2004: 254)

Tako kot pravi Boštjan Kravanja v svojem članku »Postopajoča denarnica in njen belec« o stereotipih, ki se nanašajo na Šrilanko: velja tudi za stereotipe o Afriki. Na eni strani imamo torej stereotipe o zahodnjakih med Afričani, na drugi strani pa stereotipe o Afričanih med zahodnjaki; oboji pa nosijo tudi stereotipe o deželi v kateri so. Vse to pa so seveda posplošeni 'kulturni vzorci'.

Vsak raziskovalec se mora zavedati, da se ob vstopu 'polja raziskovanja' sooči z lastno kulturno prtljago in tudi z lastno osebnostjo, vrednotami,... Lahko rečemo, da je opisovanje 'drugega' bolj pokazatelj nas samih. Dejstvo pa je, da »se moramo še

veliko naučiti ne le o deželah, temveč tudi o nas samih, ki ustvarjamo in simboliziramo svet v katerem se najdemo tako, da ga komuniciramo« (Krvavanja 2004: 268)

LITERATURA:

Bezjak, Alenka: » Afrikanizmi, balkanizmi, orientalizmi«. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani: Fakulteta za družbene vede.(2005)

Brumen, Borut. Jeffs, Nikolai. »Afrike«. Časopis za kritiko znanosti. (2001): 449

Erjavec, Karmen. Bašić-Hrvatini, Sandra. *Mi o Romih: diskriminatorški diskurz v medijih v Sloveniji*. (2000)

Ljubljana: Open society institute-Slovenia, 2000.

Ivanič, Alenka. »Zahodna medijska konstrukcija Afrike: diplomsko delo. (2007)

Kravanja, Boštjan. »Postopajoče denarnica in njen belec. O percepciji in reprezentaciji Šrilanke kot »zahodne« turistične destinacije«. Časopis za kritiko znanosti. (254-269):2004

Jezernik, Mišo. »Slovenci o sebi in drugih«. *Nova revija*. 8, 84/85 (1989): 960-970

Jeffs, Nikolai. »Podoba Afrike v slovenskih medijih«. *Medijska preža*. 19 (2000): 28

Radinja, Ajda: »Učbeniki kot akter pri zahodni konstrukciji Afrike« Diplomaska naloga. Univerza v Ljubljani: Fakulteta za družbene vede. (2009)